

» Президент Қасым-Жомарт Тоқаевтың халыққа арнаған Жолдауында «Қазақ тілінің мемлекеттік тіл ретіндегі рөлі күшейіп, ұлтаралық қатынас тіліне айналатын кезеңі келеді деп есептеймін. Бірақ мұндай дәрежеге жету үшін бәріміз даңғаза жасамай, жұмыла жұмыс жүргізуіміз керек» деген уәжі ана тілімізге қатысты ойымызды қайта жандандыруға түрткі болды.

Дархан МЫҢБАЙ,
Парламент Мәжілісінің депутаты

ДАҢҒАЗА ЖАСАМАЙ ЖҮРГІЗЕТІН ЖҰМЫСТАР

Көкейкесті мәселенің бірі – мемлекеттік тілді цифрлық технологияға көшіру жайы. Дәлірек айтсақ, даңғазасыз, дабы-райтпай, жұрт болып жұмылатын істер – аса қажетті компьютерлік бірыңғай бағдарламаны әзірлеу және оны бүкіл еліміз бойынша жаппай, ақысыз тарату жағын ойластыру.

Осы ретте көкейкесті мәселенің бірі – мемлекеттік тілді цифрлық технологияға көшіру жайы. Дәлірек айтсақ, даңғазасыз, дабырайтпай, жұрт болып жұмылатын істер – аса қажетті компьютерлік бірыңғай бағдарламаны әзірлеу және оны бүкіл еліміз бойынша жаппай, ақысыз тарату жағын ойластыру. Соның ішінде мемлекеттік тілге қатысты кез келген жаңа жобаларды меншік түріне қарамастан барлық бұқаралық ақпарат арналарында, әлеуметтік желілерде жан-жақты түсіндіріп, насихаттауды міндеттеу.

Біріншісі – мемлекеттік тілде сауатты жазуға мүмкіндік беретін, емле ережесіне қатысты қателерді іздеп табатын компьютерлік бағдарлама.

Екіншісі – дауыс таспасын (аудио) мәтінге айналдыратын арнайы дыбыстық конвертер. Мұндай оңтайлы әрі тиімді тәсіл көптеген елдерде бұрыннан қолданылып келеді. Оның аударма үшін де артықшылығы мол.

Бүгінгі мемлекеттік тіл үшін аумады қажет осы екі бағдарлама да қазақ тілінің қолданбалы-практикалық даму бөлісін анықтайды. Мұны сөзден іске көшудің нақты жолы деп білеміз. Мұндай бағдарламалар мемлекеттік тілде сөйлеуді ғана емес, жазуды да тезірек үйретеді. Сонымен бірге, іскерлік сөздік қорын түзуге, оны пайдалануға кең мүмкіндік туғызар еді. Бұған қоса, мемлекеттік тіл бойынша ілеспе аударманың (синхронды) стандарттарын бекітіп, осы сала мамандарын даярлайтын еліміздегі жоғары оқу орындарына арнайы мемлекеттік тапсырыс белгілеуді маңызды деп есептейміз. 1925-1927 жылдары Халық ағарту министрі болған көрнекті қайраткер Смағұл Садұақсұлы: «Қазақ тілін мемлекеттік тіл ету – билік басындағы бір-екі төренің емес, әрбір қазақтың намысына байлаулы іс» деп жазған екен. Осы сөздің астарын терең ұғынсақ, қазір мемлекеттік тіл үшін жауапкершілікті тек мемлекетке емес, әр отбасының, әрбір Қазақстан азаматының мойнына жүктеудің артықтығы жоқ деп ойлаймыз.

Бұл міндетті шешуде азаматтық қоғам институттары

белсенділік танытуға тиіс. Яғни түрлі үкіметтік емес ұйымдарға, отбасылық, қоғамдық жобаларға, бірлескен форумдарға, тіл тазалығын сақтау шараларына және әлеуметтік сауалнамаларға тиісті гранттар қарастыруға болады.

Үшінші жұмыс. «Қазақстан Республикасында тілдерді дамыту мен қолданудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламаның» орындалу мерзімі де аяқталып келеді. Оны ұзарту немесе жаңасын әзірлеу барысында бұған дейінгі бағдарламаға енген бірқатар науқандық немесе бір реттік шаралар мен түрлі байқаулардан арылып, қазіргі заманғы ақпараттық технологияларға сәйкес келетін және халықты көбірек қамтитын онлайн-семинарлар, тренингтер өткізуді, қашықтықтан оқыту, дуальды білім беру жүйелерін жолға қойса, құба-құп болар еді.

Осы нақты үш жұмысты жұмыла атқарсақ, күн тәртібінде мемлекеттік тілдің мәртебесін күшейтудің, латын әліпбиіне көшудің тиімді шараларына, электрондық БАҚ тарда, әсіресе, балаларға арналған хабарларды барынша көбейтуге, көркем аударма саласын одан әрі байыту мен жүйелеуге, тіл тазалығын сақтауға қатысты тиімді тетіктердің өздігінен қосылып, мемлекеттік тілдің өрісі кеңейетіні сөзсіз деп ойлаймыз.

ҚАЗАҚ ДЕТЕКТИВІНІҢ ДАРАБОЗЫ

» Ұлттық академиялық кітапханада қазақ әдебиетіндегі детектив жанрының негізін қалаған жазушы Кемел Тоқаевты еске алуға арналған «Дидары дүниенің – детективте» деген әдеби кеш өтті.

Жазушы әдебиетке ешкімге ұқсамайтын өз қолтаңбасымен келді. Оның алғашқы жинағы 1954 жылы «Жұлдызды жорық» деген атпен жарық көрген. Содан бастап қаламгердің шығармалары оқырмандардың оң ықыласына бөленді. Әдебиет сүйер қауым Кемел Тоқаевты қазақ детективінің негізін қалаушы деп біледі. Сөз зергерінің «Түнде атылған оқ», «Қастандық» деген туындылары оны бұл жанрды жоғары көркемдік деңгейге жеткізген автор ретінде танытты.

Әдеби кешке келген зиялы қауым өкілдері жазушының шығармашылығы туралы парасатты ой қозғайды.

Белгілі қаламгер Алтыншаш Жағанова Кемел ағаның мінезі биязы, мәдениетті адам екендігін айтса, ақын Баянғали Әлімжанов қаламгердің кітаптарын қызығып оқығанын әңгімелейді.

«Сағат Әшімбаев ағамыз бір күні детектив жанры жөнінде мақала жазуды тапсырды. Сонда байқағаным, оқырмандардың 60 пайыздан астамы көркем шығар-

мадан гөрі детективтік жанрдағы кітаптары оқиды екен. Соның ішінде алғашқы кезекте Кемел ағамыздың туындылары тұр. Ол кісінің повестерін талдап, салыстыра отырып, көлемді мақала жазып шықтым. Өмірде ағаның көзін көрдім. Әңгімені өте қызықты, тартымды айтатын» деп өткен күннен естелік өрбітті. Танымал ғалым Тұрсын Жұртбай суреткердің шығармасы

арқылы бір кино түсіруге болады деген пікірін айтты.

«Кемел Тоқаевтың киноға шығаратын кемел бейнесі бар. Адамның қасиеті болмаса жазушы болмас еді. Маған Кемел ағаның «Соңғы соққы» романы ұнады. Сызып тұрып, өте қызығып оқыдым. Бірқалыпты, ұстамды жазылған шығарма» деді. Ал дарынды сатирик Көпен Әмірбек:

– Кемел Тоқаев – өзінің дара жолын тапқан жазушы. Қазақ әдебиетіне шытырман оқиғалы детектив жанрын алғаш әкелген қарымды қаламгер ретінде қоғамға танылды, есімі жұрттың есінде қалды. Шығармашылық талантымен бірге бойындағы тазалық, адалдық, шыншылдық қасиеттерімен дараланды. Шығарманың ерекшелігі сондай, кездесулерде жиылып жүрт басқаға сұрақ қоймаса да, Кемел ағамызға сұрақ жаудырып, алғыстарын айтып жатады, – деп сөзін қорытты.

Түйіндей келгенде, өмірде жазушылығымен қатар адамдық қасиетімен де үлгі болған ардақты азамат туралы айтылар дүние көп екендігіне көзіміз жетті.

ЖЕТІМНІҢ АҚЫСЫН ЖЕУ ҚАШАН БОЛЫП ЕДІ?

» Қалалық Тексеру комиссиясы бірқатар техникалық және кәсіптік білім беру ошақтары мен бірнеше мәдени мекемеде заңға қайшы әрекеттер мен кемшіліктерді анықтады. Бұл мемлекеттік тапсырысты іске асыратын 14 мәдени нысан мен 11 колледжде жүргізілген аудит қорытындысында белгілі болды.

Мемлекеттік аудит бөлімінің басшысы Шынар Байсейітованың айтуынша, аудит кезінде жетім балалар мен ата-ана қамқорлығынсыз қалған балалар сыртқы киіммен, аяқ киіммен, жұмсақ заттар мен қондырғылармен және өтемақыммен толық көлемде қамтамасыз етілмегені анықталды. Заңбұзушылықтың жалпы сомасы 1,2 млн теңгені құрады.

«Тексеріс барысында мүмкіндігі шектеулі балаларға тамақтануға бөлінетін қаржы толық көлемде төленбегені анықталды. Мәселен, Көпсалалы колледжде оқитын осы санаттағы балалар жартылай ғана ыстық тамақпен қамтылған. Қорытындысында төленбеген қаржының жалпы сомасы 1,7 млн теңге болды. Кәсіптік-техникалық колледжде 2017 жылдың қаңтарынан мемлекеттік стипендияны дұрыс есептемегендіктен студенттер 3 млн теңгеден астам сомаға кем алған. Әсіресе, мемлекеттік тапсырысты іске асыратын жекеменшік колледжде өрескел заңбұзушылықтар орын алды» деді бөлім басшысы.

Атап айтқанда, Көлік колледжі жетім балаларға жоғарылатылған стипендияны 900 мың теңгеге кем төлеген. Бұған қоса, екі жекеменшік колледж каникул кезінде студенттерге жол жүру үшін өтемақы төлемеген. Бірақ Білім және ғылым министрлігінің түсіндіруінше, мемлекеттік тапсырыс аясында оқитындарға бұл өтемақы толық көлемде төленуі керек.

Спикердің сөзінше, жатақхана-

лардағы орын тапшылығы мәселесі әлі де өзекті. Мәселен, 12 мемлекеттік колледждің сегізінде, 23 жекеменшік колледждің де сегізінде ғана студенттерге жатақханалардан орын беріледі.

Бүгіндері елордада мемлекеттік-жекеменшік әріптестік аясында колледж студенттерін хостелдерге орналастыру қанатқақты жобасы жүзеге асырылып жатыр. Өткен жылы жергілікті бюджеттен 75,7 млн теңге бөлінді. Бұл қаржы 860 студентті хостелдерге орналастыруды көздейді. Хостелдер де тексеріліп, қорытындысында бөлмелерде төрт адамнан тоғыз адамға дейін тұратыны, студенттердің қауіпсіздігі тиісті дәрежеде емес екені анықталды. Асүйде тоңазытқыш пен тамақ пісіретін плита, бұған қоса, Wi-Fi мен телефон байланысының жоқтығы анықталды. Өрт қауіпсіздігі мен санитарлық-эпи-

демиологиялық қызметтері де хостелдердің жұмысына оң пешім шығармаған.

Мәдени ошақтарда ақпараттық жұмыс тиісті деңгейде емес екені анықталған. Мәселен, кейбір ұйымдарда бюджет қаржысына сатып алынған ақпараттық киосктер бос тұрғаны, кейбір сайттарда ақпараттық қызмет жөнінде ақпарат орналастырылмағаны белгілі болған.

Тексеру комиссиясының төрағасы Иманжұсип Ақпобаяевтың айтуынша, 3-4 жылдан бері аудит өткізілмеген мекемелер бар. «Егер сұрақтар туындап жатса, оларға жауап беруге дайынбыз. Бастысы, бюджеттік тәртіпті көтеру керек. Ал егер біздің ұсыныстарымыз дер кезінде орындалмаса, заңсыздыққа жол бергендер айыпшұл төлейді» дейді ол.

Фарида КАРИМОВА